

nr. 24, juli 2006

Bij de foto: De naam van C. Veenhof (1902-1983) is onlosmakelijk verbonden met de Vrijmaking van 1944 en de scheuring in de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) van eind jaren zestig. Littekens genoeg dus in zijn bestaan, maar hoe kijken we vandaag op hem terug? Lees verder op pag. 2

IN DIT NUMMER:

Congres C. Veenhof

Promotieonderzoek GPV

K-nummers

...adc **etera**

*...adcetera is een uitgave van het
Archief- en Documentatiecentrum van de
Gereformeerde Kerken in Nederland.*

colofon

...adccetera is
een uitgave van
het Archief- en
Documentatiecentrum
van de Gereformeerde
Kerken in Nederland,
Broederweg 16,
8261 GT Kampen.
Telefoon 038 447 17 30
Fax 038 447 17 31
E-mail
info@adckampen.nl
Druk: drukkerij
De Bunschoter,
Bunschoten-
Spakenburg
Ontwerp: Peter Dees,
Zwolle
Foto omslag:
?????

Ten geleide

De zomervakantie staat weer voor de deur en net voor die tijd valt de nieuwe ADCetera bij u in de bus. Een goede gelegenheid om u wat mee te geven om over te mijmeren in zon of schaduw. De activiteiten van het ADC kosten geld en het ADC levert daarvoor goederen en diensten die wel een culturele waarde bezitten, maar moeilijk in geldbedragen zijn uit te drukken. Maar ook al kan cultuur moeilijk in economische of financiële zin naar waarde worden geschat, de noodzaak van cultuur is duidelijk. Als de gereformeerden hun traditie niet verzorgen door archieven te bewaren, publicaties te bevorderen en bijeenkomsten te beleggen, is er niemand anders die dat doet. Die verzorging vindt niet vanzelf plaats; cultuur vergt inspanning. Om deze reden zijn velen in ons land van mening dat de overheid de cultuur financieel moet steunen. Maar daar voelt het ADC weinig voor. De verzorging van de gereformeerde traditie en cultuur in het algemeen gedijt wanneer er mensen zijn die er om geven. Zonder de betrokkenheid van mensen wordt cultuur een zinloze zaak; veel moderne kunst die de overheid om redenen van beleid aanschaft – dus niet omdat er burgers naar vragen – wordt terecht als zinloos ervaren.

Zonder een relatie met een bevolkingsgroep is cultuur ledig, niets. Veel beter dus dan de overheid te vragen om de kwetsbare cultuursector financieel te steunen, is het om de verschillende bevolkingsgroepen te activeren om hun cultuur te steunen.

Het ADC is er steeds op gericht en nauwe relatie te onderhouden met de gereformeerde achterban en allerlei vormen van steun, ook financiële, eerst daar te zoeken. Wij denken dat dit beter is voor het ADC en ook beter voor u. Het ADC blijft nauw betrokken op mensen die de traditie dragen die het ADC verzorgt en u blijft nauw betrokken op de verzorging van uw eigen traditie. Deze wederzijdse betrokkenheid houdt de gereformeerde traditie levend. Wij genieten dus van uw aandacht en rekenen op uw steun. Misschien is het goed deze zomer eens te mijmeren over het feit dat u een taak heeft in de verzorging van de gereformeerde traditie. Zonder uw investering in tijd, aandacht of geld verkommt de gereformeerde traditie. En dat is veel erger dan een overheid die niet of verkeerd investeert in cultuur. Goede vakantie!

Op vrijdag 17 november 2006 organiseert het ADC te Kampen een congres over het leven en werk van de theoloog C. Veenhof. Hij was gereformeerd predikant te Harkstede (1933), Haarlem (1936) en Utrecht (1941) en hoogleraar aan de Theologische Hogeschool van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) van 1946 tot 1968.

Congres over Veenhof

Veenhof manifesteerde zich al vroeg in het gereformeerde leven. Hij stond als student aan de basis van de Calvinistische Studenten Beweging, was als beginnend predikant actief in de reformatorische beweging van de jaren dertig, behoorde tot de oprichters van de Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte, had intensief contact met A. Janse, K. Schilder en D.H.Th. Vollenhoven, was nauw betrokken bij de Vrijmaking en de opbouw van de vrijgemaakte kerken. Hij was redacteur van De Reformatie en vervolgens van Opbouw, en actief in de organisatie van het vrijgemaakte diaconale werk. Eind jaren zestig raakte hij buiten het verband van de vrijgemaakte kerken en wijdde zich in zijn emeritaatsperiode aan de Nederlands Gereformeerde Kerken. De naam van Veenhof raakt bij menig- een een gevoelige snaar. Hij was een geliefd prediker en ook als spreker veel gevraagd. Zijn boeken *Om de unica catholica* (1949), *Prediking en uitverkiezing* (1959) behoren tot de canon van de vrijgemaakte traditie en zijn kerkhistorische studies van de afgescheidenen uit de negentiende eeuw ademen sympathie. Aan de Theologische Universiteit heeft hij de eerste generaties vrijgemaakte predikanten leren preken en, hoewel hij het recht van de Vrijmaking

verdedigde, is hij later verontrust geraakt over de koers die deze kerken insloegen en verloor hij het vertrouwen van veel van zijn leerlingen die ten slotte op de synode van 1968 besloten hem buiten de gemeenschap van de Theologische School te sluiten.

Theologen en historici zullen op deze dag spreken over diverse aspecten van zijn werk en uiteenlopende fasen van zijn levensloop, van zijn aandacht voor de vernieuwing in de Gereformeerde Kerken in de jaren dertig tot het communisme in de jaren zeventig, en van zijn visie op de prediking tot zijn politieke opvattingen. Neem voor nadere informatie contact op met het ADC. ¶

Handboek Nederlandse Kerkgeschiede- nis

In mei jl. verscheen het nieuwe Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis onder redactie van prof. dr. Herman J. Selderhuis. Dit Handboek is de opvolger van het bekende boek van prof. dr. Otto J. de Jong, Nederlandse kerkgeschiede-

nis. Dit boek heeft decennia lang dienst gedaan, maar was aan vervanging toe en met instemming van De Jong hebben theologen en historici van onder meer de theologische opleidingen te Apeldoorn, Kampen, Nijmegen en Utrecht daaraan gewerkt. Nieuw aan dit Handboek, vergeleken met zijn voorganger, is met name de ruime aandacht voor sociaal-culturele context waarin de Nederlandse kerkgeschiedenis is gebed en de evenredige dan wel geïntegreerde behandeling van de protestantse en katholieke kerkgeschiedenis. De tekst is opgedeeld in paragrafen, hetgeen de bruikbaarheid bij de studie ten goede komt, voorzien van talloze bronteksten en bovendien rijk geïllustreerd. Vanuit Kampen is aan dit project meegewerkt door prof. dr. F van der Pol, die het hoofdstuk over de Middeleeuwen tot 1200 schreef, en door de directeur van het ADC, die samen met dr. Lodewijk Winkeler van het Katholiek Documentatiecentrum de hoofdstukken over de negentiende en twintigste eeuw verzorgde. Het Handboek telt bijna 1000 pagina's, is verschenen bij uitgeverij Kok te Kampen en kost € 49,50. ¶

Nieuwe archivaris op het ADC

Sinds oktober 2005 is er op het ADC een nieuwe archivaris aan het werk. Zijn naam is drs. Wim Koole. Hij heeft theologie gestudeerd aan de Theologische Universiteit in Kampen (Broederweg) en is daarna werkzaam geweest bij de Bibliotheek van de Theologische Uni-

versiteit. In deze hoedanigheid is hij als uitvoerend medewerker betrokken bij het Metamorfoze project (zie verder in deze ADCetera). Deze werkzaamheden voltrokken zich grotendeels op het ADC. Toen in het voorjaar van 2005 bekend werd dat de vorige archivaris, Matthijs Driebergen, elders in het land een betrekking aanvaardde, werd Wim Koole verzocht de honneurs van het ADC tijdelijk waar te nemen. Hierdoor had hij naast een geschikte vooropleiding bij zijn aanstelling ook reeds de nodige ervaring voor de taken van archivaris en bureaubeheerder.

Er wacht de nieuwe archivaris veel werk. Naast het afronden van het Metamorfoze-project is er veel binnengekomen archief en documentatie dat op orde-ning wacht. De kluis van het ADC is op dit moment behoorlijk gevuld. Door goed archiveren en opschonen hoopt het ADC weer wat meer ruimte te krijgen. Verder is het belangrijk dat het aanwezige materiaal op een toegankelijke manier ontsloten wordt. ¶

Promotieonderzoek GPV

Per 1 februari 2006 is de historicus Ewout Klei MA met financiering uit de derde geldstroom aangesteld als assistent in opleiding (aio) aan de Theologische Universiteit Kampen (Broederweg). Hij verricht een promotieonderzoek naar de geschiedenis van het Gereformeerd Politiek Verbond (GPV). Hij is de tweede aio bij de ADC-leerstoel. De eerste is Enne Koops, die sinds 1 januari 2005 de naoorlogse gereformeerde emigratie vanuit Nederland naar Noord-

Amerika onderzoekt.
Eind 2004 is Ewout Klei te Groningen afgestudeerd op de patriotse politicus Joan Derk van der Capellen tot den Pol (1741-1784), die Pim Fortuyn heeft geïnspireerd. Deze scriptie werd in 2005 bekroond met de Radix Scriptieprijs. Van september 2005 tot januari 2006 heeft hij op het ADC op vrijwillige basis gewerkt aan de ordening van het archief van GPV-ideoloog dr. A.J. Verbrugh, in afwachting van zijn aio-plek. Begeleiders van het onderzoek zijn prof. dr. George Harinck van de Theologische Universiteit Kampen, prof. dr. Henk te Velde, hoogleraar Vaderlandse Geschiedenis aan de Universiteit Leiden en dr. Gerrit Voerman, directeur van het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP) aan de Rijksuniversiteit Groningen.
Het doel van het onderzoek is een partijgeschiedenis van het GPV te schrijven. Hoewel er enkele wetenschappelijke publicaties over het GPV zijn verschenen (Chris Sol, 'Partij van gereformeerde mannenbroeders; Jasper Klapwijk (1998); 'Een gereformeerd maar ook een politiek verbond' (1998); Rien Janssens en George Harinck, Het Amersfoorts Congres van 1948 (1998)) ontbreekt er een goed overzicht van de hele partijgeschiedenis. Het GPV is één van de laatste langer bestaande politieke partijen in Nederland, waarvan de geschiedenis nog beschreven moet worden. In deze leemte zal nu worden voorzien. In ADCetera nr. 18 (juni 2003) werd gesteld dat het GPV geen eendagsvlieg is, 'maar een partij met een geschiedenis van meer dan een halve eeuw, een consistente boodschap, markante vertegenwoordigers en een nationaal gerichte politiek' En: 'Het wachten is op

de onderzoeker die het onderwerp aandurft.' Ewout Klei dacht toen: 'At your service.'

Centraal in het onderzoek komen te staan het zelfbeeld van het GPV en wat de partij heeft bijgedragen aan de Nederlandse politiek. De aandacht zal vooral uitgaan naar de politiek-culturele aspecten. Wat deed het GPV met de anti-revolutionaire politieke traditie? Waarom identificeerde men zich zo sterk met Guillaume Groen van Prinsterer en zette men zich aanvankelijk zo af tegen Abraham Kuiper? Hoe was de band van het GPV met de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt? Kun je spreken van een typisch vrijgemaakte cultuur, die het GPV maakte tot een partij als geen andere? Hoe zag die er dan uit? En hoe groot was invloed van predikanten en theologische hoogleraren op de partij? Hoe reageerde het GPV op een sterk aan verandering onderhevig politiek-maatschappelijk landschap? Waarom koos men voor het logo van de vaste burcht en de Oranje verkiezingsposters? In hoeverre veranderde de stijl van oppositie voeren? Hoe groot was de angst voor supranationale organisaties en waarom werd het apartheidsbeleid van Zuid-Afrika gesteund? En in hoeverre is dit weggeëbd?

Ook wordt er - in de geest van Henk te Velde's boek Stijlen van leiderschap - gekeken naar het leiderschap binnen het GPV en hoe zich dat ontwikkelde. Daarbij zal de meeste aandacht worden besteed aan fractievoorzitters Pieter Jongeling, Bart Verbrugh en Gert Schutte. Wat was hun bijdrage aan het GPV en aan de politiek? En in hoeverre bepaalden zij het gezicht van hun partij? Het meeste archiefonderzoek kan op het ADC worden gedaan, waar het archief

van het GPV sinds 2001 en het archief van Verbrugh sinds 2003 is gedeponeed. Het archief van Jongeling ligt op het Historische Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme te Amsterdam. Naast deze archieven moeten ook kranten, periodieken en veel secundaire literatuur bestudeerd worden, en moeten er interviews met oud-GPV'ers worden gehouden. Er gaat veel tijd zitten in het schrijfwerk en in het af en toe bijstellen van het onderzoeksplan. Het onderzoek moet over vier jaar af zijn, maar het is bedoeling dat in de tussentijd er af en toe een artikel wordt gepubliceerd, bijvoorbeeld als bijdrage aan een ADChartas-bundel. ¶

Ooproep GPV onderzoek

Heeft u thuis nog oude GPV-spullen dan heeft het ADC hier eventueel belangstelling voor. Alle nummers van Ons Politeuma/Ons Burgerschap zijn inmiddels verzameld (dankzij het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie), alsmede alle brochures van de Groen van Prinsterer Stichting. Maar Ewout Klei zoekt nog oude GPV-brochures uit de jaren '40 en '50, lokale verkiezingsposters, PR-materiaal (zijn vader had vroeger een prachtige GPV-paraplu, maar die is nu zoek), lokale GPV-kranten en –periodieken (bijv. Een Vaste Burcht van GPV Zwolle/Berkum), krantenknipsels, artikelen uit kerkbodes en andere bladen, vergaderstukken, brieven etc. Er zijn veel bronnen nodig om een goed beeld te krijgen van het GPV. Schroom dus niet om contact op te nemen met Ewout Klei. Bij voorbaat

dank. U kunt hem hierover schrijven: Ewout Klei, Theologisch Universiteit, Broederweg 15, 8261 GT Kampen, mailen: ehklei@gmail.com, of met het ADC contact opnemen. ¶

Metamorfoze en K-nummers

Het conserveringsproject van de Vrijmakingbrochures is nog in volle gang. Het project is inmiddels overgenomen door Ewout Klei. Hij kan dit werk combineren met zijn deeltijd aio-plaats aan de Theologische Universiteit te Kampen (zie boven). Hierdoor wordt de archivaris in de gelegenheid gesteld zijn volle aandacht te richten op het archiveren en beheren van de collectie.

Zoals in de vorige ADCetera is gezegd, zijn de Vrijmakingbrochures niet de makkelijkste documenten om te catalogiseren. Een van de doelen van dit project is het verfilmen van alle edities van een werk. Van veel brochures zijn in korte tijd meerdere edities gedrukt die meestal slechts in detail van elkaar verschillen. Elke editie wordt apart beschreven en onderscheiden van de andere versies. Het vergelijken en opsporen van de verschillende edities is intensief werk, dat tijd kost.

Bij de beschrijving van de brochures krijgen naast de verschillende edities ook de uitgever en de drukker van het werk aandacht. Voor drukwerk uit de oorlog geldt hier iets bijzonders. In de loop van de oorlog werd de pers aan strikte banden gelegd. Met het oog op de beperkte papiervoorraad en om ideologische redenen mochten alleen die werken worden gedrukt waarvoor de door

de gelijkgeschakelde overheid toestemming verleende. Ter regulering van het toezicht op papiergebruik en druk kreeg elke drukker een nummer, het zogenaamde K- of Kennummer. Dit nummer of de naam van het bedrijf diende op elk drukwerk te worden vermeld. Het ontbreken van een K-nummer is ten onrechte vaak geassocieerd met illega- liteit en verzet. Drukwerk zonder naam of K-nummer was wel clandestien, maar niet noodzakelijk illegaal drukwerk. Wel werd het aanvragen van een K-nummer soms als te Deutschfreundlich gezien. In één van de Vrijmakingbrochures wordt een predikant onder meer verweten dat hij voor de gedrukte Mededelingen van de plaatselijke kerk een 'Ken-nummer' aangevraagd heeft en zo meewerkt aan de praktijken van de bezetter (de auteurs van deze brochure kiezen in het kerkelijk conflict overigens voor geen van beide kerkelijke kampen partij). Dit zou er op kunnen wijzen dat het niet aanvragen van een K-nummer voor drukwerk gezien werd als meer dan een blote overtreding van een wet op economisch gebied waarop een boete stond. Onder de vrijmakingbrochures - zowel van synodale als van bezwaarde zijde - komen veel uitgaven zonder K-nummer en soms ook zonder drukker voor. Opvallend is dat lang niet altijd wordt geprobeerd deze geschriften anoniem te houden. Regelmatig staan de auteurs met naam en soms zelfs met adres vermeld. Kennelijk was het vervaardigen van clandestien drukwerk niet zo'n risicovol bedrijf dat ook de anonimise- ring van een auteur noodzakelijk was. Dit roept vragen op over de status van een K-nummer. Was het een puur eco- nomisch instrument en was de boete zo gering dat drukkers het risico wel

durfden te lopen en de Duitsers het de moeite van vervolging niet waard von- den? Of was dit alleen in het specifieke geval van het kerkelijke conflict van de gereformeerden het geval? Er zijn nog heel wat onduidelijkheden betref- fende deze nummers. Zo is er bij het NIOD geen volledige lijst van drukkers en de bijbehorende K-nummers. In dit project wordt daarom aan de K-num- mers speciale aandacht besteed. Dit kan wellicht een bijdrage leveren aan zowel een beter begrip van de positie van de gereformeerden tijdens de bezettingstijd als aan de geschiedenis van het gedrukte werk in Nederland tijdens de oorlog. Reden te meer om dit project tot een goed einde te brengen. Het is de bedoe- ling dat deze zomer de catalogiseerfase afgerond zal zijn. ¶

Zomervakantie

In de zomer zal het ADC gesloten zijn vanaf maandag 7 augustus tot vrijdag 25 augustus. Vanaf maandag 28 augustus staan we weer tot uw dienst. ¶

Aanwinsten / Archieven

Afgelopen maanden heeft het ADC ont- vangen:

- Archivalia van A.A. Basoski (plakboe- ken met documentatie)
- Archief GemeenteNproject
- Databestanden onderzoek Jongeren en geloof door Otto Wiersema
- Collegedictaten K. Schilder
- Aanvulling archief GS (acta)

Teveel aan tekst staat op pag. 9

Op papier doen wij alles!

Zoals boeken, bijbelstudies, brochures, kerkbladen, periodieken en rapporten, allemaal even professioneel.

Maar er gebeurt meer bij de Bunschoter.

Een perfecte verzending van al het drukwerk. Reden te meer om eens

contact op te nemen met

David Hartog of Bert Koops,

dan zit het wel snor.

Celsiusweg 1 - Bunschoten
Broerswetering 10 - Spakenburg
Postbus 10
3750 GA Bunschoten-Spakenburg

T. 033 - 299 79 99
F. 033 - 299 79 75
E. info@bunschoter.nl
I. www.bunschoter.nl

Teveel tekst van pagina 7

- Aanvulling archief FQ.I
- Collegedictaten V. Hepp
- Jaargangen Vrije Kerk e.a.
- Collegedictaten (handgeschreven) TU
Kampen uit ongeveer 1900
- Correspondentie ds. A. Hordijk
- Ingebonden jaargangen van o.a. De
Heraut, De Houten Pomp
- Aanvulling archief NGK
- Aanvulling archief O.J. Douma

Het archief van de generale synode van de Gereformeerde Kerken te Amersfoort-Centrum (2005) is bewerkt en ontsloten. Dit archief is onder voorwaarden te raadplegen (voor de voorwaarden zie ADCetera 23).